

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok XVII: 2019

Nr 15 (592)

Data odczytu: 24.04.2019 r.

Data wydania: 24.04.2019 r.

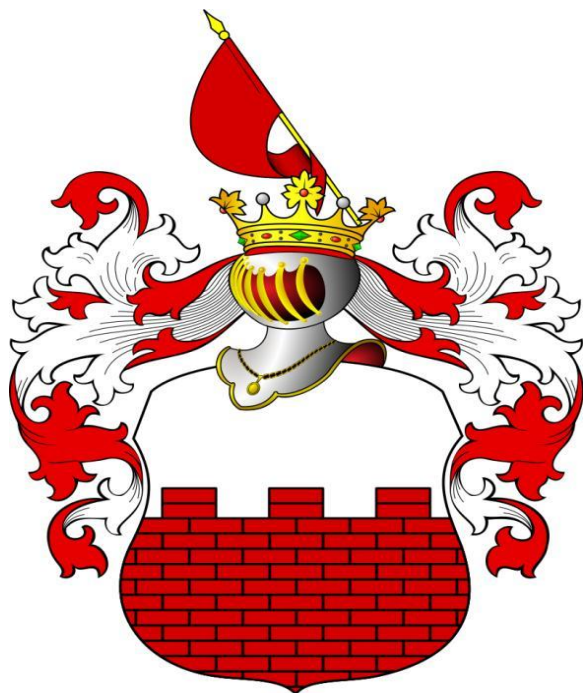
=====

1139. spotkanie

Małgorzata Krupska

Wielka kariera Macieja Konopackiego

Maciej Konopacki, starosta grudziądzki w latach 1603-1611, jest mało znaną postacią, związaną z naszym miastem; warto ją jednak przypomnieć, gdyż jej życiorys jest barwny, a zasługi dla rozwoju Grudziądza – niebagatelne.

Ten świątły i utalentowany szlachcic wywodził się z szacownego rodu herbu własnego Odwaga (zwanego też Murem Konopackich), o którym nie zachowały się wzmianki w źródłach średniowiecznych, jednak w czasach nowożytnych był rozpowszechniony w Prusach i na obszarze ziemi chełmińskiej. Ród Konopackich wydał wielu wybitnych mężów stanu i duchownych, dysponował też ogromnym majątkiem i wpływami. Twórcą potęgi tej rodziny był Jerzy, dziad Macieja, po którym jego ojciec otrzymał imię. Choć wywodził się ze średnio zamożnej szlachty, pozostawił swym dzieciom (a miał ich przypuszczalnie dziewięć) olbrzymie dobra, które uczyniły z niego jednego z najpotężniejszych posiadaczy ziemskich Prus Królewskich.

Siedzibą rodową był Konopat, a od 1526 roku również Mirakowo; do Konopackich należały też majątki: Kuczwały, Pluskowęsy, Warszewice, Łopatki na ziemi chełmińskiej, Suchostrzygi w powiecie tczewskim, Ciesezyn, Poledno, Poledziński Dwór w powiecie świeckim i Skarszewo. Jerzy był też człowiekiem aktywnym politycznie i ambitnym, a przy tym wykształconym – jako młodzieniec studiował w Krakowie. Dzięki staraniom i koneksjom starszego brata Jana, pisarza królewskiego czterech królów z dynastii Jagiellonów (Kazimierza Jagiellończyka, Jana Olbrachta, Aleksandra Jagiellończyka i Zygmunta Starego), a od 1509 roku biskupa chełmińskiego, został przedstawiony i rekomendowany wielu dostojnikom, co znacznie ułatwiło mu karierę. Sprawował liczne godności: podkomorzego malborskiego i pomorskiego, kasztelana elbląskiego, senatora, podkomorzego chełmińskiego, kasztelana gdańskiego, czyli pomorskiego i ostatecznie wojewody pomorskiego. Ciekawostką jest, iż poprzez żonę dziad Macieja Konopackiego był spowinowacony z biskupem warmińskim Łukaszem Watzenrode, wujem Mikołaja Kopernika, co czyni bohatera niniejszej noty biograficznej krewnym wielkiego uczonego. Jerzy starał się o to, by zgromadzone przez niego włości jak najdłużej pozostały majątkiem nierozdrobnionym, dlatego najstarszych synów przygotował do objęcia godności w stanie duchownym, zaś młodszemu przypadła opieka nad ojcowską schedą. Córki starano się wydać za mąż, gwarantując im posag zamiast części dóbr. Dzięki temu rodzinna fortuna nie uległa rozparcelowaniu przy tak licznych potomstwie.

Ojciec Macieja Konopackiego otrzymał po rodzicu imię, dobra oraz ambicję. Jako dworzanin królewski uzyskał od króla Zygmunta Starego prawo do zarządzania po śmierci Jerzego (I) starostwem świeckim, co *de facto* oznaczało przyzwolenie na dziedziczenie tego urzędu. Rok po odejściu ojca Jerzy (II) dostał rzeczony starostwo w dzierżawę z roczną pensją w wysokości 200 złotych. Młody Konopacki umocnił swoją pozycję poprzez małżeństwo z Anną z Kostków, przyszłą matką Macieja – tym samym związał się ze starym i potężnym rodem. Kolejnymi zaszczytami, jakie przypadły w udziale szlachcicowi, było uzyskanie tytułów kasztelana gdańskiego, a następnie elbląskiego, wicewojewody chełmińskiego i w końcu – kasztelana chełmińskiego. Przez krótki czas w latach 1551-1554 ten przykładny dotąd katolik wspierał poczynania luteranów na Pomorzu, jednak później powrócił do wiary przodków. Jerzy (II) starał się – podobnie jak jego ojciec – zapewnić swemu najstarszemu synowi prawo do przejęcia starostwa świeckiego. W tym celu pożyczył nawet królowi Zygmuntowi Augustowi ogromną sumę 10 tysięcy złotych na finansowanie projektowanej wyprawy wojennej na Inflanty. Ambitny ziemianin otrzymał królewskie zapewnienia, jednak kilkanaście lat później tzw. ruch egzekucyjny pokrzyżował jego plany – Konopacki musiał zwrócić nieprawnie mu przyznane królewskie zapewnienia, a starostwo świeckie otrzymał jedynie w dożywotnie użytkowanie (miała do niego prawo także żona); wykluczono natomiast przekazanie go pierworodnemu Jerzemu. Sytuację majątkową pogorszył podział rodzinnych posiadłości między spadkobierców Jerzego (I). W jego wyniku Jerzy (II) zatrzymał kró-

lewszczyzny, inne zaś dobra rodzinne przypadły jego braciom – Rafałowi i Łukaszowi. Własnym dzieciom, a miał ich dziewięcioro lub dziesięcioro, pozostawił więc uszczuplony majątek rodowy, choć nadal był on pokaźny.

Maciej był trzecim synem Jerzego (II). Miał pięciu braci: Jerzego, który piastował godność kasztelana chełmińskiego, Jana – kanonika chełmińskiego, Rafała, Krzysztofa i Stanisława oraz trzy lub cztery siostry: Magdalenę, Elżbietę, Annę i prawdopodobnie Zofię. Niewiele wiemy o dzieciństwie Macieja, nieznana jest nawet data jego narodzin – przypuszczalnie przyszedł na świat około roku 1550. Prawdopodobnie otrzymał, jak inni Konopaccy, rzetelne wykształcenie, które przygotowało go do objęcia wysokich urzędów i godności. W 1566 roku wraz z matką i starszymi braćmi Jerzym i Janem zarządzał po śmierci ojca starostwem świeckim. Po odejściu matki, co nastąpiło między rokiem 1578 a 1580, Maciej podjął starania, by utrzymać prawa do administrowania tymi dobrami, powołując się na akt, wydany jego ojcu w dniu 6 sierpnia 1550 roku, a gwarantujący żonie i najstarszemu synowi dożywocie po śmierci starosty świeckiego. W 1565 roku nastąpiła jednak lustracja i podważenie praw potomka. W 1578 roku król zobowiązał się do przekazania rzeczonyj jednostki administracyjnej szlachcicowi z rodu Ostrorogów (zapewne był to Stanisław, kasztelan międzyrzecki). Konopacki nie chciał jednak opuścić Świecia, zajmując wraz z braćmi zamek. Pod koniec 1578 roku udał się do Lwowa, by tam prosić monarchę o ponowne rozpatrzenie sprawy. Miało to nastąpić w czasie kolejnego sejmku. Spór rozstrzygnięty został na niekorzyść Macieja, gdyż 22 lipca 1580 roku starostą świeckim został Jan Dulski, kasztelan chełmiński i podskarbi wielki koronny (Ostroróg zapewne zmarł przed zakończeniem postępowania). Nowy zarządca Świecia był jednak już wówczas prawdopodobnie teściem Konopackiego, który ożenił się z jego córką, Elżbietą.

W latach, gdy Maciej walczył o utrzymanie w swoich rękach starostwa świeckiego, rozwijała się jego kariera, którą rozpoczął jako sekretarz na dworze Stefana Batorego. Musiał należeć do grona zaufanych urzędników kancelarii królewskiej, gdyż kierujący nią Jan Zamoyski poruczał mu ważne zadania – jednym z nich było poselstwo, z jakim wyruszył w 1578 roku do Gdańska, by tam uzyskać wypłacenie przez miasto przed terminem sumy 5 tysięcy złotych królowi. O dobrych stosunkach Konopackiego z tym możnowładcą świadczyć też może list, który napisał do Zamoyskiego w 1579 roku, przebywając na zamku w Świeciu; prosił on w nim o wstawiennictwo u króla i wyjednanie upragnionego starostwa. W 1580 roku Maciej znów pojawił się na dworze warszawskim. Jego obecność związana była ze śmiercią Fabiana Czemy, wojewody malborskiego. Zapewne ambitny Konopacki ubiegał się o jego tytuł i krzesło senatora, choć bez powodzenia. Podczas wojny moskiewskiej przebywał w pobliżu króla. We wrześniu 1581 roku towarzyszył władcy jako dworzanin i doradca w czasie oblężenia Pskowa. Prawdopodobnie jako podziękowanie za zasługi w czasie wyprawy wojennej na Rosję otrzymał w marcu 1582 roku przywileje na kilka wsi w województwie pomorskim i chełmińskim. Funkcję sekretarza królewskiego pełnił jeszcze w 1584 roku, a i rok później musiał

wciąż być silnie związany z dworem, gdyż Zamoyski rozpatrywał możliwość powierzenia mu misji dyplomatycznej, z którą miał udać się do cesarza, do czego ostatecznie jednak nie doszło. W 1587 roku Konopacki wziął udział w sejmie elekcyjnym i przypadł mu w udziale niemały zaszczyt reprezentowania województwa chełmińskiego w delegacji, która witała w Gdańsku obranego nowym królem Zygmunta III Wazę. W 1588 roku otrzymał tytuł podkomorzego chełmińskiego. Szlachcic po umocnieniu swej pozycji społecznej starał się zadbać o sprawy majątkowe. Po śmierci Dulskiego, który osierocił pięć córek, ale nie pozostawił żadnego syna, jako przedstawiciel jego spadkobierczyń procesował się przez wiele lat z klasztorem cystersów w Oliwie o Żukczyn w okolicy Gdańska. O wydanie wedyktu został poroszony nuncjusz papieski, a następnie spór został przedstawiony w stolicy apostolskiej. Ostatecznie obie strony zawarły ugodę w Grudziądzu, która zobowiązywała klasztor do wypłacenia rodzinie Dulskiego 6050 złotych jako odszkodowania. W latach 1603-1604 Konopacki walczył o dobra na drodze sądowej w stolicy z niejakim Walentym Jabłonowskim.

W tym też czasie, pod koniec roku 1603 lub na początku następnego, objął zasobne i świetnie się rozwijające starostwo grudziądzkie, do którego należało 17 wsi i 4 folwarki. Nowy władarz starał się nadal jak najlepiej wypełniać swoje obowiązki i dbać o powierzone mu dobra. Z zachowanych dokumentów wynika, że w 1608 roku, a więc kilka lat po przekazaniu godności starosty Konopackiemu, w obrębie Grudziądza istniało aż 16 spichrzy, 27 sklepów (trzy przy ratuszu, dwaście przy kościele św. Ducha, sześć przy Bramie Łasińskiej, dwa przy Bramie Toruńskiej, trzy na Rybakach i jeden obok cmentarza), 10 garbarni, 2 browary, 3 słodownie, 38 gospodarstw rolnych, 33 stodoły i 7 chat rybackich. Spis ten bezsprzecznie świadczy o zamożności miasta. Konopacki dostrzegł wielki potencjał w żywiole olęderskim, stwarzał więc dogodne warunki dla osadnictwa przybyszów z Niderlandów. I tak 11 lipca 1604 roku odnowił przywilej dla wsi Tuszewo na 12 włók i 24 morgi, wydzierżawiając je na 40 lat mennonitom. W tym samym roku na ten okres czasu nadal olędom prawo użytkowania 39 włók ziemi w Welzu, a w roku 1609 zezwolił na osiedlenie się niderlandzkich uchodźców w Owczarkach. Starostwo grudziądzkie pozostało w rękach dziedzica z Konopatu do końca 1611 roku; jego następcą z dniem 1 stycznia 1612 roku stał się Michał Konarski, wojewoda pomorski.

Maciej Konopacki brał też aktywny udział w życiu politycznym. W 1597 roku był posłem na sejm warszawski, a na wcześniejszym sejmiku w Radzynie uczestniczył w zwadzie, wywołanej przez Plemińskich i został raniony, co nie należało do rzadkich wypadków w czasie obrad rozgorączkowanej szlachty. W 1603 roku podjął się misji poselskiej w imieniu króla do Prus Książęcych, by po śmierci elektora Jerzego Fryderyka doglądać tam interesów Rzeczypospolitej; towarzyszył mu dyplomata Samuel Łaski. Wraz z burmistrzem Torunia Henrykiem Strobendem przygotował do druku zmienioną na potrzeby Prus Królewskich wersję prawa

chelmińskiego – księga opatrzona została łacińskim tytułem *Ius terrestre nobilitatis Prussiae correctum Anno 1598*.

Rok 1605 był dla starosty grudziądzkiego niezmiernie ważny – obfitował tak w radosne, jak i smutne wydarzenia. W jego początkach reprezentował on jako poseł Prusy Królewskie na sejmie zwyczajnym i występował w obronie przywilejów tej prowincji, wygłaszając przemówienie do władcy. Pięć dni po tej oracji, w lutym tegoż roku, zyskał godność wojewody chelmińskiego, a tym samym senatora (w tej roli uczestniczył w sejmach w latach: 1606, 1607 i 1609 oraz w sejmie zwyczajnym w 1611 roku). Ów wielki sukces prawdopodobnie zbiegł się w czasie z osobistą tragedią – w tym samym roku zmarła żona Konopackiego, Elżbieta (być może jednak miało to miejsce 3 lata wcześniej).

Owdowiały dostojnik w 1610 roku postanowił przyjąć święcenia kapłańskie i stał się kanonikiem chelmińskim. W stanie duchownym, dzięki osobistym przymiotom, koneksjom i pozycji społecznej, kontynuował swoją karierę. W 1611 roku otrzymał od króla diecezję chelmińską, rezygnując jednocześnie z tytułu wojewody. W tym samym roku papież Paweł V potwierdził tę nominację.

Nowy biskup chelmiński wykonywał swe obowiązki administracyjne z równym zapalem, z jakimi wcześniej gospodarzył w dobrach powierzonych mu przez władcę. Jednym z jego priorytetów było odzyskiwanie świątyń, które przeszły w ręce protestantów. Dbał o rozwój toruńskiego kolegium jezuickiego i klasztoru benedyktynek (ksienią była tu Zofia Dulcka, siostra zmarłej żony Konopackiego). Nakazał odnowić zamki biskupie w Wąbrzeźnie i Lubawie. Wspomógł finansowo inicjatywę kształcenia młodzieży szlacheckiej na terenie diecezji. Ambicje dostojnika wyraża tytuł, którego oficjalnie używał: „biskup chelmiński i Pomezanii”.

Konopacki nadał sobie też miano „barona z Konopatu” – taki tytuł później przyznał mu papież Paweł V wraz z herbem Borghesich. Zlecił wykonanie pieczęci sygnetowych, którymi się posługiwał. Współtworzył też legendę rodu. W 1610 roku zamówił w Grudziądzu u gdańskiego architekta i rzeźbiarza epitafium, upamiętniające jego rodzeństwo (brata lub braci). Był z pewnością bardzo przywiązany do rodzinnego gniazda – odnowił w nim zamek i często tam bywał. Mądrze gospodarował swymi dobrami i je pomnażał. Starał się, choć bez powodzenia, dokonać lokacji miasta Kozłowa na prawie magdeburskim w swoich dobrach dziedzicznych. Pod koniec życia do jego włości należały: rodowe majątki Konopat, Drozdowo, Skarszewo, Kozłowo i Biechowo w powiecie świeckim, Dźwierzno, część Kamionek oraz Gziki pod Radzyniem na obszarze ziemi chelmińskiej, Tomice z okolicznymi wsiami w Wielkopolsce, Sarnowo w województwie płockim, miasteczko Bruchnał pod Lwowem, a także dobra Śniadość i Soły na kresach; był także współwłaścicielem kamienicy w Toruniu. Do posiadłości należały również królewszczyzny z bogatym starostwem grudziądzkim, którym zarządzał do 1611 roku oraz Jasień, Chylonia, Cisowa, Redłowo, Bysewo, Bastanowo, Kosowo i Sulkowice.

Dostojnik zmarł 1 listopada 1613 roku w zamku biskupim w Wąbrzeźnie. Miał wówczas prawdopodobnie 63 lata. Pochowany został 27 stycznia 1614 roku w chórze katedry chełmińskiej – na płycie nagrobnej widniał ponoć napis: *Hic jacet Konopacki Episcopus Culmensis*. Pozostawił po sobie wielkie włości, dobrą pamięć i liczne potomstwo. Małżeństwo z Elżbietą zostało obdarzone dziewięciorgiem dzieci, w tym sześcioma synami. Pierwszym był Piotr, zmarły w wieku trzech lat, kolejni zaś to: Jan Karol (opat tyniecki i biskup nominat warmiński), Gabriel, Andrzej Maciej (kanonik chełmiński i warmiński), Władysław Maksymilian i Jakub Oktawian (kasztelan elbląski). Znamy trzy córki, zrodzone w tym związku: Katarzynę (benedyktynkę toruńską), Zofię (małżonkę kasztelana nakielskiego Jana Grudzińskiego) i Elżbietę. Ród Konopackich po śmierci Macieja nadal ogrywał ważną rolę w życiu politycznym, społecznym i kulturalnym Pomorza i ziemi chełmińskiej.

Notatki

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.